

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 5

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 910 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-mayda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Uy-joy qurilishi madaniyati, uning o'ziga xos xususiyatlari va tamoyillari.....	10
Davletov Islambek Xalikovich, Zikrullayev Valixon G'aybullayev o'g'li	
Hududlar investitsiya muhitini oshirish muammolari.....	16
Akbarov Bekmurod Miryakubovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasi ellikqal'a tumanida turizm klasterini joriy qilish mexanizmi.....	22
Norchayev Asatullo Norbo'tayevich	
Small Business and Private Entrepreneurship is the Priority Direction of Our Country's Economy.....	28
Tulagan Tukhtaraliev, G'aniev Muhammadjon Xalilovich	
Resurs soliqlarini soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish.....	31
Tursunova Zulayxo Abdujobir qizi	
O'zbekistonda muqobil energiya manbalaridan foydalanish elektrotexnika sanoati rivojlanishining istiqboli sifatida.....	34
Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li	
Oliy ta'limning raqobatbardoshligini ta'minlashda ta'lim sifatining mohiyati va asosiy tamoyillari (O'zbekiston misolida).....	40
Egamon Sevinchbek Maxsud o'g'li	
Financial Mechanisms of Supporting Textile Products Export.....	46
Gaybullayeva Gulbaxor Maxmudovna, Yakubova Ugiloy Mamasoliyevna	
O'zbekiston Respublikasida hududlarni mutanosib barqaror rivojlantirish masalalari va yechimlari.....	49
Hojiyev Tal'at Toshpo'latovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida ayollar biznesini shakllantirish yo'llari.....	54
Ibodullayeva Malohat Sirojiddin qizi	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligini rivojlantirishning xorijiy tajribasi.....	57
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Turizm sohasi rivojlanishining istiqbollari.....	61
Ergashev Rahmatulla Xidirovich, Jabborova Zuhra Abdig'ani qizi	
Jahonda kabel bozorini rivojlantirish xususiyatlari va tendensiyalari.....	68
Uralov Olimjon Mahammadjonovich	
Namangan viloyatida yoshlarning iqtisodiy faolligi ko'rsatkichlari dinamikasini tahlil qilish.....	72
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	
Turizm sohasiga malakali kadrlar tayyorlashdagi muammolar va ularning yechimlari borasida tavsiyalar.....	77
A. I. Raxmatov	
Трансформация внешнеторговых связей Республики Узбекистана.....	83
Ахмедова (Жабборова) Нилуфар Икболжон кизи	
Korxonalarda investitsiyalarni moliyalashtirish manbalari va usullarining tahlili.....	88
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Xusanov Faxriddin Jamoliddin o'g'li	
Turizmning mohiyati xususida nazariy yondoshuvlar va ularning tahlili.....	94
R. I. Pardayev	
Katta hajmga ega bo'lgan maxsus qurtxonalarda boqilayotgan ipak qurtlariga harorat va namlikni ta'siri.....	101
Raxmanova Xurinisho Egamovna	
Mahalliy byudjet daromadlarini shakllantirishda mahalliy soliqlar va soliqdan tashqari tushumlarning ahamiyati.....	104
Rajjaboyeva Dildora Zakirovna	
Banklarda stress-test asosida ESG-risklarni baholash.....	110
Nilufar Sharipova	
Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda banklarda ekologik va ijtimoiy risklarni baholash va boshqarish tizimini joriy etishning ahamiyati.....	114
Karimov Shamsiddin Akram o'g'li	
Qimmatli qog'ozlarni qiymatini baholash usullari va modellari.....	122
Botirxo'ja Aziza Faxmuddin qizi	
Sanoat ishlab chiqarishda diversifikatsiyaning nazariy asoslari.....	127
Davronbek Sharibjonovich Raximov	
Mamlakatimizda innovatsiyalarni moliyalashtirishning amaldagi holati tahlili.....	133
Aminov Farrux Farxadovich	

Raqamli iqtisodiyotda moliyaviy hisobot tahlilini takomillashtirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	138
G. J. Jumayeva	
Qurilish sohasida logistika tizimlariga zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlanganlarning amaliy jihatlari....	141
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida inson kapitalini boshqarishdagi muammolar	146
Nematova Shaxlo Egamberdiyevna	
Aholi daromdlari va omonatlarini shakllantirishning nazariy asoslari.....	149
Xakimov Zohid Norbo'tayevich	
Tasvirlarga raqamli ishlov berish jarayonini intellektuallashtirish algoritmini yaratish.....	158
Zoirov O'lmas Erkin o'g'li	
Mintaqa iqtisodiyotida investitsiya faoliyatini moliyalashtirish samaradorligini baholash	164
Chilmatova Dilnoza Abdurahimovna	
Возможности внедрения и развития исламских банковских продуктов в рынок Узбекистана.....	168
Иноятowa Камoла Фуркатовна	
Davlat xizmatchisi faoliyatida ijtimoiy javobgarlikning o'rni	172
X. X. Ikramov	
Korporativ boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o'ziga xos xususiyatlari	176
Abdug'aniyev Muhammadamin Abdug'affor o'g'li	
Hududiy kambag'allik chegaralarini aniqlashning ahamiyati (Qashqadaryo viloyati misolida).....	182
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Alisher Yunusaliyevich Safarov	
Kichik biznesga mahalliy investitsiyalarni jalb qilish va ulardan samarali foydalanishda franshizaning roli	189
Rabimqulov Sherzod Murtozayevich	
Tijorat banklarida marketing strategiyalaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari.....	193
Maxamadjanov Akbar Maxamadaliyevich	
Davlat sherikchilik asosida maktab va maktabgacha ta'lim moliyashtirishligini o'ziga xos xususiyatligi.....	198
Boltaboev Murodbek Aybekovich	
Moliyaviy savodxonlikni rivojlantirish davr talabi	203
X. I. Boyev	
Banklarda chakana kreditlash turlari va ularni raqamli transformatsiya qilishning zarurligi	207
Axmedova Dilrabo Kurbondurdi qizi	
Rasmiy ish bilan bandlik – aholining munosib turmush darajasini ta'minlash demak.....	216
Farhod Bagibekovich Xalimbetov	
Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i uchun qo'llaniladigan soliq imtiyozlarining amaldagi holati va tahlili.....	220
Valiyeva Sayyora Xushbaqovna	
Автомобильная промышленности развитых стран: становление, развитие, пути совершенствования.....	227
Назарова Раъно Рустамовна, Абдухамидова Мафтуна Турсуналт кизи	
Влияние цифровизации на внешнеэкономическую деятельность	232
Шермаматова Ирода Ойбековна, Тиллаев Хуршиджон Сулаймон ўгли	
ИИ в банковском бизнесе: ключ к конкурентной привлекательности	238
Фаттахова Муниса Абдухамитовна	
Tijorat banklari kapitalining iqtisodiy mazmuni va uning tarkibi	243
Ergashev Axmadjon Maxmudjon o'g'li	
Особенности банковского кредитования и факторы препятствующие финансово-кредитной поддержке субъектов сферы туристических услуг.....	248
Розоков Мухаммадазиз Мансурович	
Factoring Operations in Banks.....	253
Boykabilova Iroda, Davronova Dilnoza Damirovna	
Moliyaviy sektordagi aksiyadorlik jamiyatlarining korporativ strategiyasini shakllantirishda risklarni bartaraf etish.....	257
Jaxongirov Rustam Jaxongirovich, Xo'jamurodov Asqarjon Jalolovich	
O'zbekistonning jozibador investitsiya muhitini yaratishda huquqiy asoslarni yanada takomillashtirishning ilmiy va amaliy zaruriyati	264
Oybek Elmuratov	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarning boshqarish tizimini takomillashtirish.....	268
Uzakova Umida Ruzievna	

Tashkent Economy – Locomotive of the Country's Economy	274
Akramova Aziza Abduvohidovna, Maqsudov Bunyod Abdusamadovich	
O'zbekiston Respublikasida ishbilarmonlik turizmining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish yo'llari	278
Musayeva Shoira Azimovna, Usmonova Difuza Ilhomovna	
Mintaqalar iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlashda investitsiyalardan samarali foydalanish mezonlari va ularni hisoblash usullari	284
Norqobilov Nusrat Norsaitovich	
Marketing strategiyasi: raqobatchilik sharoitida tadbirkorlik faoliyatini yuritishning rivojlantirilishi	288
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna, Matrizayeva Dilaram Yusubayevna	
Mahalliy budjetlar mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlashning eng asosiy istiqbolli yo'nalishi	295
S. Y. Ismoilova	
Atrof-muhitga zararsiz, tabiiy tarkibli korroziya ingibitorlari turlarini tahlil qilish	300
Qurbonova Firuza Solexovna	
Oliy ta'lim muassasalarida xarajatlar smetalari ijrosi hisobini yuritish tartibi	306
AbdulAziz Norqo'chqorov Ziyadullayevich	
Tijorat banklarining investitsion faoliyati samaradorligi va uni rivojlantirish yo'llari	312
Olimova Nodira Xamrakulovna	
Baholangan majburiyatlar hisobini takomillashtirish	324
Ochilov Farxodjon Shavkatjon o'g'li	
Qurilish-pudrat tashkilotlarida auditorlik tekshiruvida faoliyat uzluksizligini baholash	331
Tulovov Erkinjon To'liqin o'g'li	
Основные направления развития инвестиционной деятельности предприятий	335
Махкамова Надира Саидмуратовна	
Milliy statistika axborot tizimlarining funksional jihatlari va o'ziga xos xususiyatlarining tahlili	340
Otajonova Gulhayo Maqsud qizi	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini boshqarish axborot tizimini modellashtirish	345
Xudoyorov Laziz Niyozovich, Ergashova Nargiza Boboxonovna	
Mamlakatimizda aksiz to'lanadigan tovarlarni soliqqa tortish usullari	351
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich	
Iqtisodiy rivojlanish sharoitida investitsiya loyihalarini jalb qilgan mablag'lar orqali moliyalashtirishning zarurligi	357
Amonova Dilafro'z O'tkurovna	
To'lov tashkilotlarini tashkil etishda xatarlarni boshqarish	362
Axmedov Miraziz Alisherovich	
Korxonada inson kapitalini rivojlantirish tizimi va konsepsiyasini takomillashtirish imkoniyatlari	367
Hamrokulov M. O.	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida kichik sanoat zonalari faoliyatining zarurligi va iqtisodiy-huquqiy maqomi	375
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich	
Bank tizimida marketing faoliyati orqali yangi innovatsion xizmatlarni joriy etishning zamonaviy holati	379
Raxmatov Temur Sotiboldiyevich	
Экономическая сущность инновационной деятельности в банковском секторе	388
Шадиева Дилдора Хамидовна	
Yengil sanoat taraqqiyotining xitoy tajribasi va undan o'zbekistonda foydalanish imkoniyatlari	392
Jumaniyazova Feruza Rajabovna	
Tut parvonasi zararkunandasining biologik tarqalishi va zararini oldini olish choralari	402
Oybek Toshmurovich Karimov	
Ijtimoiy adolat va ayollar huquqlari: kasbiy kamsitish	406
Iminova Nargizaxon Akramovna	
Ishsizlik nafaqalari tayinlash va xalqaro tajriba	412
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li	
Takroriy ekinlar urug'ini to'g'ridan-to'g'ri nol ishlov berish orqali ekadigan qurilmaga tushadigan yuklamaning nazariy tadqiqoti	418
Abdullayev Baxodirjon Valijon o'g'li	
Banklarida jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish tizimining roli	422
Abdullayeva Dildora Qudratovna	

Biologik aktivlar hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartari asosida tashkil etishning uslubiy jihatlari	425
Adxamov Samariddin	
Barqaror iqtisodiy o'sishga erishishda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarning ahamiyati.....	430
Asqarova Mavluda Turabovna, Otajonova Charosxon Polvonquli qizi	
Ilmiy-innovatsion iqtisodiyotda suv xo'jaligini rivojlantirish muammolari, yechimlar va natijalar: fundamental asosda.....	435
Babadjanov Abdirashid Musayevich	
Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritishning milliy va xalqaro standartlari.....	441
Maxamadaliyeva MahliyoXon Maxamadmurod qizi	
Tijorat banklari aktivlari va ularni samarali boshqarish nazariy asoslari	448
Masharipov Maxmud Bekturdiyevich	
Tijorat banklarning moliyaviy faoliyatida yuzaga keladigan xavf-xatar va uning mohiyati	453
Rashidov Raximjon Iskandarovich, Abduraxmonov Anvar Akbar o'g'li	
Kichik sanoat zonalarini barpo etish va rivojlantirish omillari va hozirgi holatining tahlili	459
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
Moliyaviy menejment tizimi samaradorligini oshirishda raqamli marketing strategiyasidan foydalanish	466
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich	
O'zbekiston Respublikasi moliyaviy tizimida byudjetdan tashqari jamg'armalarning ahamiyati va o'rni	473
Babanazarova Gulzar Ziautdinovna, Ajibayeva Rauiya Maxsudovna	
Aholi daromadlarini oshirishda asalarichilikning o'rni	479
Xudayarova Zuxra Yuldashevna	
Цифровые и традиционные методы сбора информации в маркетинговых исследованиях: сравнительный анализ	482
Бекназова Комилахон Миркамол кизи	
Tijorat banklari faoliyatida iqtisodiy risklar va ularni nazariy asoslari.....	490
Burxonov Asliddin Asqar o'g'li	
Biznes tuzilmalarini diversifikatsiya qilish modellari va usullari hamda innovatsion rivojlanish strategiyalarining qiyosiy tavsifi.....	497
Matyoqubova Dilfuza Olimboyevna	
Тенденции развития пищевой промышленности Узбекистана.....	503
Назарова Раъно Рустамовна, Нигматуллаева Гульчехра Нуруллаевна	
Soliq-bojxona siyosatining dolzarb masalalari va ularni takomillashtirish yo'nalishlari.....	509
Usmonov Kaxramonjon Akbaraliyevich	
Статистический анализ факторов, влияющих на бренд молока и молочных продуктов в Узбекистане	513
Холдарова Фариза Тухтабаевна	
Правовое регулирование рынка цифровых активов и криптовалют.....	519
Якубова Ш. Ш., Рашидов Рахимжон Искандарович	
Efficiency of Internal Audit Service and Report Improvement: Control of Sanatorium-Wellness Institution	528
Shafkarov Fahriddin Khudaiberdievich	
Development of Digital TV Services in the Conditions of Digitalization of the Economy.....	534
Farhad Karimov	
Kichik biznes faoliyatida muhim muvaffaqiyat omillarini belgilashning ahamiyati va ularni baholash.....	538
Kabulova Nurgo'zal Umirbek qizi	
Barqaror iqtisodiy o'sishni ekonometrik tadqiq etish	541
Muminova Maxbuba Abduvafboyevna	
Korxonaning moliyaviy-xo'jalik faoliyati ko'rsatkichlarini baholash.....	548
Musurmonova Mahbuba Omonovna	
Tadbirkorlik subyektlari tashqi savdo faoliyatini ichki tartibga solishni takomillashtirishning ayrim jihatlari..	552
To'rayev Nurbek Muxammadovich	
Temir yo'l transportida xizmat ko'rsatish jarayonini rivojlantirishning retseptiv tahlili	557
Raxmonov G'ayrat Ismatulloyevich	
Strategik boshqaruv hisobi va uning uslubiyotini takomillashtirish masalalari.....	562
Sharipova Shoxida Abdinabiyevna	
O'zbekiston Respublikasida "yashil" iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlashning iqtisodiy mexanizmlari.....	567
Shodmonov Ruslan G'olib o'g'li	
Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning kontseptual jihatlari	574
Sultanov Maxmud Axmedovich	

Tijorat banklari foydasini soliqqa tortishning ayrim me'yoriy-huquqiy asoslari.....	578
Turanov M. Sh.	
O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining rivojlanishida tijorat banklarining o'rni.....	586
Zubaydullayeva Zulayxo Karimovna, Kaxarova Dildora Erkinovna	
O'zbekistonda tayyor kiyimlar bozori ko'lamini oshirishda marketing strategiyalarining samaradorligi.....	596
Urazov Mansur Musurmanovich	
Yevropaga barqaror eksport va qishloq xo'jaligida yashil rivojlanish uchun Mosh bozori strategiyalarining ta'sirini baholash.....	599
Valiyeva Aziza Anvar qizi	
Rangli tasvirlarga raqamli ishlov berish jarayonlarini paralellashtirish.....	605
Xidirova Barchinoy Ilxomovna	
Korxonalarda ishchi personal ehtiyojlarini motivatsiyaga ta'siri.....	610
Aripov Oybek Abdullayevich, Axmedov Muzaffar Shokirjonovich	
Цифровые и традиционные методы сбора информации в маркетинговых исследованиях: сравнительный анализ.....	615
Бекназова Комилахон Миркамол кизи	
Iqtisodiyotning erkinlashtirilishi sharoitlarida kichik biznes sektori rivojlanishining imkoniyatlari.....	623
Botirova R. A., Sirojiddinov I. Q.	
Positioning Textile Products in Competitive Strategy.....	626
Икрамова Нодира Бурхон кизи	
Sanoatni tarkibiy o'zgarishlar asosida maqbullashtirish va samaradorlik ko'rsatkichlarini prognozlash.....	631
Kasimov Azamat Abduraimovich	
O'zbekiston Respublikasi budjetini shakllanishida egri soliqlarni undirishning fiskal samaradorligi.....	638
Abdulxayeva Shahnoza Muxammadiyevna	
To'qimachilik klasterlari eksport salohiyatini boshqarish masalalari.....	645
Mamasoliyev G'ayratbek Maxamadyusupovich	
Влияние плодородности почвы на урожайность хлопчатника в хлопково-текстильных кластерах Республики Каракалпакстан.....	650
Сагиева Молдир Оразбай кизи	
Оценка категории вейпов среди курильщиков электронных сигарет Узбекистана.....	655
С. М. Мирзалиев, М. О. Куролов, Г. К. Абдурахманова, Джуди Сметана, Крисси Льюис	
Jahon kabel bozorini tatbiq etish va rivojlantirish xususiyatlari.....	668
Uralov Olimjon Maxammadjonovich	
Moliyaviy hisobotlar va ularni tuzish va auditorlik tekshiruvdan o'tkazishning uslubiy jihatlarini rivojlantirish.....	673
Nomozova Qumri Isoyevna, Abdinazarov Samijon Abbos o'g'li, Jabbarov Azamat Murodullayevich, Boymurodov To'liqin Azamatovich	
Digital Transformation Implementation Directions and Instrument Analysis.....	680
Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
Understanding Financial Indicators and Their Strategic Utilization: Insights from Global Practices and Uzbekistan's Experience.....	684
Astanova Zarnigor Obid qizi, Nomozova Qumri Isoyevna, Jurayev Xurshid Mamatkulovich, Ismatova Kamola Obid qizi	
Turizm xizmatlari eksportida zamonaviy texnologiyalar orqali xizmatlar sifatini oshirishning ahamiyati.....	690
Bakhromov Akmal Abduvahid o'g'li	
Sanoat korxonalarida personal mehnatini tashkil etishni optimallashtirish yo'llari.....	695
Dilovarxo'jayeva Dilnozaxon Shavkatxo'ja qizi, Rustamova Dilnoza Jamshid qizi, Axtamova Parizod Oybek qizi, Nuritdinova Maftuna Jahongirovna	
O'zbekiston Respublikasida pul-kredit siyosati instrumentlaridan foydalanish amaliyotini takomillashtirish..	701
Kaxarova Dilnoza Shavkatovna	
Bojxona faoliyatini transformatsiyalashda innovatsion boshqaruvni takomillashtirishga oid nazariy qarashlar.....	706
Ro'ziboyev Muhiddin Xushnudovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida aholining tadbirkorlik faolligini oshirish tendensiyalari.....	710
Xudayarova Maftuna Shavkatovna	
O'zbekiston qishloq xo'jaligini rivojlantirishda xorijiy va mahalliy investitsiyalarning o'rni.....	717
Yusupov Komaliddin Baxtiyor o'g'li	

Факторы успеха в управлении инвестициями промышленных предприятий	721
Ёдгоров Сардорбек Самадович	
Issues of minimizing risks related to mortgage lending of commercial banks of the republic of Uzbekistan	726
Kulliev Istam Yangimurodovich	
O'zbekiston Respublikasida nomoddiy aktivlar hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari talablari asosida tashkil etish xususiyatlari	735
Pardayeva Zulfizar Alimovna	
Tijorat banklari faoliyatida risklarni pasaytirish yo'llari.....	740
Toymuxamedov Ibroxim Rixsiboyevich	
Investitsiyalar – moliyaviy barqarorlik kafolati.....	746
Xaydarov Nizamiddin Xamrayevich	
Современные подходы к управлению системой заработной платы и льгот в условиях рыночной экономики	751
Дониерова Фотимабону Алишер кизи	
Atrof-muhit muhofazasida xulq-atvor iqtisodiyotining roli	759
Djalilov Farxod Abduganiyevich	
Eco-Paths of Uzbekistan: How Corporate Social Responsibility in Tree Planting and Transport Infrastructure is Paving the Way For Sustainable Futures.....	763
Oybekov Shohjahon Akmal o'g'li, Alfira Sofia, Yangiboyev Sirojiddin Jo'ramurodovich	
Oliy ta'lim xizmatlar bozorida raqamli marketingning ahamiyati.....	771
Ruziyeva Shaxlo Raupovna	
Sanoatning kon-geologiya korxonalari iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash xususiyatlari.....	776
Xotamov Javohir Abdusharop o'g'li	
Qishloq xo'jaligi agrotexnologiyalarni tijorat banklari orqali kreditlash yo'llari	781
Isakov J. Ya.	
Savdo korxonalarini rivojlantirishda tijorat banklarining ahamiyati va ularni takomillashtirish istiqbollari.....	788
Aktamov Abdulvali Abdug'ani o'g'li	
Ekologik muammolar va "yashil" iqtisodiyot.....	794
Axunova Shohista Nomanjanovna, Maxkamova S. Sh.	
Rivojlangan mamlakatlar tajribasida umidsiz soliqlar qarzini hisobdan chiqarish tartiblari va uni amaliyotda qo'llash masalalari.....	798
G'aybullayev Abdunabi Abduvohid o'g'li, Usubjanov Shavkat Sidiqjanovich, Abdulazizov Baxodirjon Muhammadzohid o'g'li	
Qishloq xo'jaligida qiymat yaratish zanjirini raqamli texnologiyalarni qo'llash asosida takomillashtirish	804
Iroda Turdibayevna Kudratova	
Soliq hisobi va tahlilini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari.....	808
Jumayev Umid Nazarovich, Xo'jayev Sadridin Mamatmurotovich, Gapparov Zokirjon Bozorovich	
Biznesni raqamlashtirishning iqtisodiy mazmuni va binnesni transformasiyasining nazariy asoslari.....	812
Mamajonov Fayzullo Abdusamatovich	
Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanishning xorijiy tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	816
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotning ahamiyati va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri.....	824
Maxmudaliyeva Manzuraxon Raxmon qizi	
Globallashuv sharoitida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash masalalari	827
Qo'ziyev Shodiyor Qilichboy o'g'li, Xakimov Javohir Hamza o'g'li, Turganbaev Nursultan Bayram o'g'li, Masharipov Rasulbek Jo'rabekovich, Xasanov Ruslan Raxmatovich	
Davr xarajatlari va audit hisobini takomillashtirish.....	833
Quliyev Komiljon Shuxratovich, Ismatov Shohislom Nabi o'g'li, Qilichov Chingiz Ne'mat o'g'li	
Innovatsion ta'lim texnologiyalarining mohiyati va nazariy asoslari.....	836
R. K. Ollaberganova	
Mamlakatda moliya bozorini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari.....	841
Rizayeva Laylo Patxulla qizi, Boboqulova Shaxlo Turg'in qizi, Aminjonova Nozima Naimjonovna	
Qishloq xo'jaligida pillachilik biznesini rivojlantirish sharoitlari va imkoniyatlardan samarali foydalanish tahlili	846
Turgunov Odilbek Maripovich	
Hudud investitsion faolligini oshirishda marketing strategiyalaridan samarali foydalanish yo'llari	853
Achilov Abrorjon Niyatqobilovich, Ergashev Alijon Hojimatovich	

Инструменты финансового рынка в сокращении уровня бедности в экономике Республики Узбекистан.....	857
Саиткулова Матлуба	
“Yashil” iqtisodiyot, ekologiyalashtirish va barqaror rivojlanish integratsiyasi: barqaror kelajakni ta’minlashga kompleks yondashuv.....	862
Tadjibayev Zakir Malikovich	
O‘zbekistonda iqtisodiy faollikni ta’minlashga qaratilgan fiskal va monetar siyosatlarining hozirgi holati.....	867
Xudaybergenova Nigora Turgunbayevna	
Davlat budjetida g‘azna ijrosining o‘rni.....	874
Jo‘rayeva Mohinur Norqul qizi, Axmedova Yashnar Abdulla qizi, Nosirova Jamila Akbarovna	
Davlat budjeti daromadlarining ijrosi va nazorati.....	878
G. M. Samandarova	
Sanoat korxonalarida intellektual resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish mexanizmi.....	883
Q. A. Odinayev	
Tools of State Policy for Sustainable Development of Social Infrastructure in Uzbekistan.....	888
Abbasov Baurjan Madiyarovich, Navik Istikomah, Se M.Si, Nasriddinov Fazliddin	
Некоторые вопросы инноваций в развитии банковской деятельности.....	894
Джураев К. Т.	
Применение цифровых технологий в противодействии финансовым мошенничествам	901
Гадаев Исмат Ядгарович	
Turizm sohasida kadrlar tayyorlashga ilmiy-nazariy yondashuvlar va kadrlarning zamonaviy kompetensiyalari	905
Yuldasheva Dilnoza Ulug‘bekovna	

O'ZBEKISTONDA IQTISODIY FAOLLIKNI TA'MINLASHGA QARATILGAN FISKAL VA MONETAR SIYOSATLARINING HOZIRGI HOLATI

Xudeybergenova Nigora Turgunbayevna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada davlat olib borayotgan budget-soliq siyosatining to'g'ri olib borilishining qay darajada muhim ekanligi va uning ahamiyati tarixiy faktlar hamda statistik ma'lumotlar asosida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Monetar siyosat, fiskal siyosat, moliyaviy oqimlar, iqtisodiy faollik, iqtisodiy dastaklar, xalqaro moliya institutlari.

Abstract: The article highlights the importance of the correct implementation of the budget and tax policy of the state and its importance based on historical facts and statistical data.

Key words: Monetary policy, fiscal policy, financial flows, economic activity, economic levers, international financial institutions.

Аннотация: В статье подчеркивается важность правильной реализации бюджетной и налоговой политики государства и ее значение на основе исторических фактов и статистических данных.

Ключевые слова: Денежно-кредитная политика, фискальная политика, финансовые потоки, экономическая деятельность, экономические рычаги, международные финансовые институты.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotining 2023-yildagi 3,1 foiz o'sishi 2024-yilda ham saqlanib qolishi, 2025-yilga borib 3,2 foizga o'sishi mamlakatlar tomonidan pul-kredit siyosati va budget tomonidan qo'llab-quvvatlash darajasining cheklanganligi, umumiy ishlab chiqarish samaradorligining past sur'atlari tarixiy 2000–20019-yillardagi o'rtacha 3,8 foizli o'sish darajasidan ham ortda qolayotganligi bashorat qilindi. Shuningdek, jahon iqtisodiyotidagi iqtisodiy faollikni yanada jonlantirish uchun moliya-budget va pul-kredit siyosatini mustahkamlash, transchegaraviy savdo va moliyaviy oqimlarni kengaytirish hamda institutlar sifatini oshirish, investitsiyalar iqlim sharoitlarini yaxshilashni taqozo etmoqda¹. Yuqorida ko'rsatilgan dunyo iqtisodiyotidagi vaziyatdan kelib chiqib qator mamlakatlarda davlat tomonidan tartibga soluvchi iqtisodiy vositalardan sanalgan fiskal va monetar siyosat iqtisodiy dastaklari orqali iqtisodiy faollikni ta'minlashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Jahon amaliyotda nufuzli moliya muassasalari hisoblangan Jahon banki, Xalqaro Valyuta Fondi, BMTning Taraqqiyot dasturlari kabi xalqaro tashkilotlari va Xalqaro moliya institutlari tomonidan budget-soliq va pul-kredit sohasini iqtisodiy faollikka qaratilgan iqtisodiy siyosat dasturlarini yaratish hamda iqtisodiy faollikka erishishda investitsiyalarga bo'lgan talablarni rag'batlantirish va qulay soliq imtiyozlarini yaratish bo'yicha uslubiy tavsiyalarni takomillashtirishga yo'naltirilgan ilmiy ishlarga alohida e'tibor qaratilmoqda. Mazkur tadqiqotlar nufuzli ilmiy-tadqiqot markazlari tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, xalqaro standartlarda belgilangan pul-kredit va budget-soliq vositalari orqali maqsadli dastur talablari asosida istiqbolda mamlakat iqtisodiy faolligini oshirishga qaratilgan mexanizmlarini takomillashtirish imkonini bergan. Lekin, dunyo iqtisodiyotida kuzatilgan global pandemiya og'ir asoratlari qator davlatlar tomonidan olib borilayotgan monetar va fiskal yondashuvlarni tubdan takomillashtirish hamda yangicha yo'nalishdagi iqtisodiy faollikka ta'sirchan dastaklarni uyg'unlashtirish, zamonaviy kutilmagan holatlarga bardosh bera oladigan iqtisodiy siyosatni ishlab chiqish va takomillashtirish yo'llari bilan bog'liq muammolar hali hanuz o'z dolzarblik kasb etmoqda.

¹ file:///C:/Users/user/Downloads/text%20(1).pdf Перспективы развития мировой экономики международный валютный фонд Замедление инфляции и стабильный рост создают возможность мягкой посадки Бюллетень. Январь 2024.; <https://econs.online/articles/ekonomika/mir-2024-eshche-odin-nespokoynyy-god/> Мир-2024 еще один беспокойный год.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Iqtisodiy faollikni ta'minlashga qaratilgan va davlat tomonidan tartibga soluvchi makroiqtisodiy siyosat tarkibiy qismi sifatida davlat fiskal va monetar siyosatlarining nazariy metodologik masalalari bir qator xorijlik tanikli iqtisodchi olimlar, jumladan, K.Reynxart, K.Rogoff, R.Makkinnon, G.Shnabl, M.Goldshteyn, L.Krasavina, S.Moiseyevlarning ilmiy ishlarida o'z ifodasini topgan².

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlardan N.Jumayev, T.Bobakulov, T.Rasulov, X.Asatullayev, B.Islamov, Z.Berdinazarov va boshqalarning ilmiy tadqiqotlarida pul kredit siyosatining ayrim nazariy-metodologik va amaliy jihatlari tadqiq qilingan³.

Yuqorida ko'rsatilgan xorij va mamlakatimiz adabiyotlarida davlat fiskal va monetar siyosatlarining iqtisodiy faollikni ta'minlashda moliyaviy salohiyatning ayrim qirralari, ahamiyati, xususiyatlari, turlari va boshqa jihatlari ko'proq e'tibor qaratilgan. Lekin hanz davom etayotgan "Global inqiroz" davrida iqtisodiy faollikning pasayishi mazkur sohada chuqur ilmiy ishlarni amalga oshirishni taqozo etmoqda.

V.Kashin va I.Merzlyakov: "Iqtisodiyotga ta'sir o'tkazish maqsadida soliqlar va hukumat xarajatlarini boshqarishdir. Fiskal siyosat mexanizmi shunga asoslanganki, soliq yig'imi va davlat xarajatlari hajmining o'zgarishi yalpi talabga va o'z-o'zidan, yalpi milliy mahsulot, bandlik va baho darajasiga ta'sir ko'rsatadi", – deb aytib o'tishgan.

T.S Malikov, P.T Jalilovlar esa bir tomondan, budjet daromadlarini (oqilona) shakllantirish, ikkinchi tomondan, budjet xarajatlarini (samarali) sarflash bilan bog'liq. Shuningdek, fiskal siyosat ikkita siyosat (budjet va soliq)lar turidan iborat degan fikrni ilgari surishgan.

M.Malkina: "Markaziy bank tomonidan pul massasi va pullar qiymatini boshqarish bo'yicha kompleks choratadbirlar bo'lib, mamlakatda baholar, milliy valyutaning barqarorligini ta'minlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish maqsadida amalga oshiriladi", – deb o'tgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda ilmiy abstraksiyalash, guruhlash, qiyoslash, retrospektiv va istiqbolli, empirik tahlil va boshqa usullardan foydalanildi. Maqolada qiyosiy taqqoslash usulida jahon amaliyotida va taraqqiy mamlakatlarda investitsiyalarni jalb qilishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmini mamlakatimizdagi mavjud asoslar bilan taqqoslab, tegishli xulosalar shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Global fiskal va monetar siyosat choralariining ko'rsatkichlaridan biri sifatida XVF 2020-yilgacha iqtisodiy faollikni qo'llab quvvatlash uchun davlat xarajatlari va daromadlari 5,4 trillion dollarni tashkil etdi, kreditlar, kapital, kafolatlar va yana boshqalar uchun 5,4 trillion dollar hamda jami 10,8 trillion dollar ajratildi⁴. Butun dunyo bo'ylab hukumatlarni qarz olish 2019 yilda yalpi ichki mahsulotning (YAIM) 3,9% dan 2020-yilda 12,7% gacha o'sib boradi. Boshqa hisob-kitoblarga ko'ra, Markaziy banklar o'z iqtisodlarini pandemiyaning iqtisodiy oqibatlariga qarshi kurashishda qo'llab-quvvatlash uchun 17 trillion dollar ajratdilar⁵. Rivojlangan mamlakatlarda budjet kamomadining YAIMga nisbati 2019-yilda 3,3% dan 2020-yilda 14,4% gacha o'sishi prognoz qilinmoqda; Amerika Qo'shma Shtatlari uchun bu ko'rsatkich 6,3% dan 18,7% gacha o'sishi prognoz qilinmoqda, bu har qanday mamlakat yoki mintaqa uchun eng yuqori ko'rsatkichdir⁶. XVF ma'lumotlariga ko'ra Fransiya, Germaniya, Italiya, Yaponiya yillik YAIMning 10 foizi darajasidagi davlat sektorini qo'llab-quvvatlash bo'yicha choralariini amalga oshirdi. Taraqqiy etgan mamlakatlar prognoziga ko'ra, budjet taqchilligi YAIMga nisbatan

2 Reinhardt C.M., Rogoff K.S. The Modern History of Exchange Rate Arrangements //Quarterly Journal of Economics CXIX-1, 2004. – pp.1-48; McKinnon R., Schnabl G. The East Asian Dollar Standard, Fear of Floating, and Original Sin Review of Development Economics, 2004. 8(3), 331–360; Goldstein, M. Managed Floating Plus. Washington DC: Institute for International Economics, Policy Analyses in International Economics. 2002; Международные валютно-кредитные и финансовые отношения. Под. ред. Красавина Л.Н. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 608 с.; Моисеев С.Р. Международные валютно-кредитные отношения. – М.: Дело и Сервис, 2003. – 576 с

3 Jumayev N.X. O'zbekistonda valyuta munosabatlarini tartibga solish metodologiyasini takomillashtirish. – T.: "Fan va texnologiya", 2007-y. – 232 b.; Bobakulov T.I. Milliy valyuta barqarorligini ta'minlash: muammo va yechimlar. – T.: "Fan va texnologiya", 2007-y. – 184 b.; Rasulov T.S. Valyuta munosabatlarining nazariy asoslari. – T.: "Moliya", 2007-y. – 316 b.; Islamov B., Parpiev Z. "Challenges of Globalization and Exchange Rate Policies in Central Asian Independent States," in Hitotsubashi Journal of Economics. 2000. -Vol. 41# 1, June, pp. 27-52.; X.S.Asatullayev Makroiqtisodiy muvozanatlikni ta'minlashda davlat fiskal(budjet-soliq) siyosatining o'rni.T.: Sharq nashriyoti, 2005-yil.; Berdinazarov Z.U. Valyuta siyosati metodologiyasini takomillashtirishning nazariy va amaliy asoslari. Monografiya. – T.: "Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi", 2018. – 254 b.

4 World Economic Outlook Update, International Monetary Fund, June 24, 2020. p. 16.

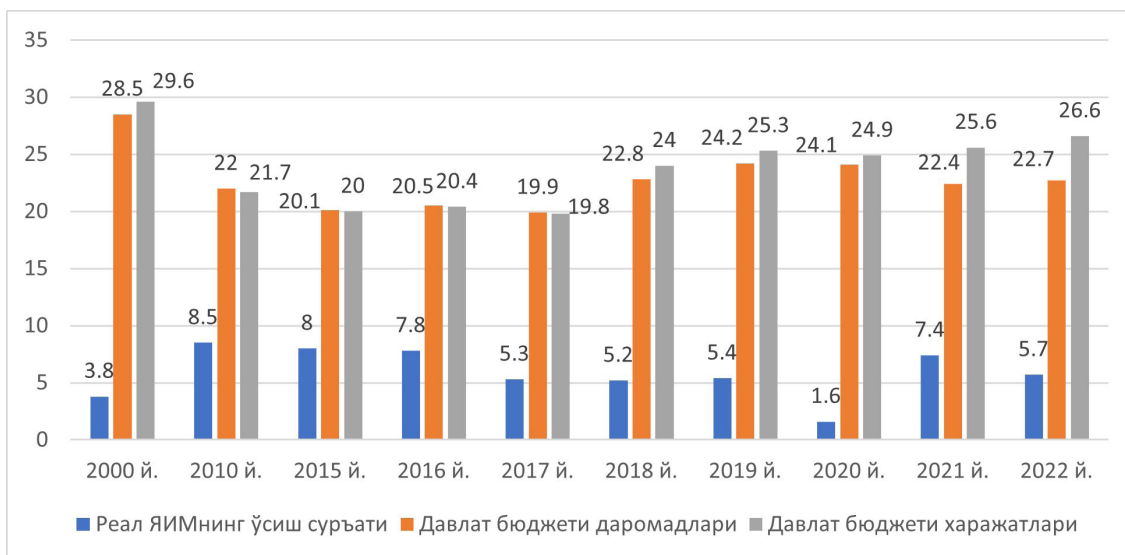
5 Wigglesworth, Robin, Long Live Jay Powell, the New Monarch of the Bond Market, Financial Times, June 23, 2020. <https://www.ft.com/content/5db9d0f1-3742-49f0-a6cd-16c471875b5e>.

6 Fiscal Monitor, International Monetary Fund, October 2020, Table 1.1

4,9 foizdan ularning qarzi yukini oshiruvchi 10,7 foizli darajaga ko'tarilishi mumkin⁷. Ma'lumki, Covid-19 pandemiyasiga qarshi kurashishda va iqtisodiyotda faollikni oshirish uchun AQSH hukumati 5 ta qonun ishlab chiqdi, mazkur qonunlarning asosiy jihati 2021-moliya yilida pandemiya yuzasidan kelib chiqqan ishsizlikni qisqartirishga yo'naltirilgan davlat budjetidan jami 3,4 trln. va 2020–2030-moliya yiliga esa 3,3 trln. dollarlik mablag' yo'naltirish rejalashtirilgan⁸. Ba'zi hisob-kitoblarga ko'ra, moliyaviy jihatdan zaif, deb e'tirof etilgan mamlakatlarga Argentina, Venesuela, Livan, Iordaniya, Eron, Zambiya, Zimbabve va Janubiy Afrikani kiritgan⁹. XVF xulosasiga ko'ra, ayrim taraqqiy etgan mamlakatlar qarzдорlik darajasini "boshqarib bo'lmaydigan" darajadagi yuqori salmoqni tashkil etishi mumkin. Shu maqsadda ularda faoliyat ko'rsatayotgan banklar moliyaviy barqarorligini tekshirish muhim deb hisoblashadi¹⁰.

Agar respublikamizning 2000–2022-yillar oralig'idagi davlat budjeti sarf-xarajatlari va daromadlarini taxlil qiladigan bo'lsak, davlat budjeti xarajatlari va daromadlarining o'zgarishi real YAIMning o'sish sur'atlari bilan mutanosib ravishda o'zgarish tendensiyasiga ega bo'lgan. 2000-yilda davlat budjeti daromadlari YAIMga nisbatan 28,5 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2022-yilga kelib esa, 22,7 foizga pasaygan. Xuddi shu tarzda davlat budjeti xarajatlari 2000-yilda YAIMga nisbatan 29,6 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2022-yilda bu ko'rsatkich 26,6 foizga kamaygan. Mamlakatimizda real YAIMning o'sish sur'atlarini taxlil qiladigan bo'lsak, 2000–2022-yillardagi eng past tendensiya 2000, 2020-yillarda kuzatilgan. 2020-yilda esa mazkur ko'rsatkich iqtisodiy pandemiya holatiga qaramasdan 1,6 foizga o'sishi ta'minlangan. Real YAIMning eng yuqori o'sish sur'atlari 2010, 2015 va 2016-yillarda kuzatilgan, bunda o'sish sur'ati o'rtacha 8,0 foizlik darajani tashkil etgan. Shunga mos ravishda davlat budjeti daromadlari YAIMga nisbatan o'rtacha 21,0 foizlik, davlat budjeti xarajatlari esa YAIMga nisbatan qariyb 21,0 foizlik darajalarni tashkil etgan (1-Rasm).

1-rasm: 2000–2022-yillarda real YAIM o'sish sur'atlari, davlat budjeti daromadlari va xarajatlari (YAIM nisbatan foiz hisobida)¹¹

Ko'pgina mamlakatlarda iqtisodiy pandemiya davrida kichik biznes va uy xo'jaliklari uchun qo'shimcha moliyaviy yordamlar ko'rsatildi. 2020-yil oktyabr oyida davlat tomonidan moliyaviy nazorat o'tkazilib vaqtinchalik yangi fiskal chora-tadbirlar amalga oshirildi. Bularga Avstraliya, Kanada Fransiya, Germaniya, Hindiston, Indoneziya, Yaponiya, Ispaniya, Buyuk Britaniya, AQSHlarini kiritishimiz mumkin. Yevropa xududidagi davlatlar yangi qonunchiliklarni ishlab chiqishdi. 2021-yilda ko'pgina mamlakatlar daromadlarning o'sishi hisobiga past budjet taqchilligi kuzatildi. Pandemiya bilan bog'liq bo'lgan iqtisodiyotni tiklashga qaratilgan vaqtinchalik chora-tadbirlar natijasida xarajalar avtomatik ravishda qisqarishiga olib keldi. Shuningdek, 2021-yil budjet qis-

7 Global Financial Stability Report Update. International Monetary Fund, June 2020, p. 2.

8 U.S. Congressional Budget Office, The Budgetary Effects of Laws Enacted in Response to the 2020 Coronavirus Pandemic, March and April 2020, June 16, 2020, <https://www.cbo.gov/publication/56403>. The two laws not mentioned in the text were the Coronavirus Preparedness and Response Supplemental Appropriations Act, 2020 (P.L. 116-123) and the Families First Coronavirus Response Act (P.L. 116-127). A subsequent law, the Paycheck Protection Program Flexibility Act (P.L. 116-142), provided for more generous terms for PPP loans.

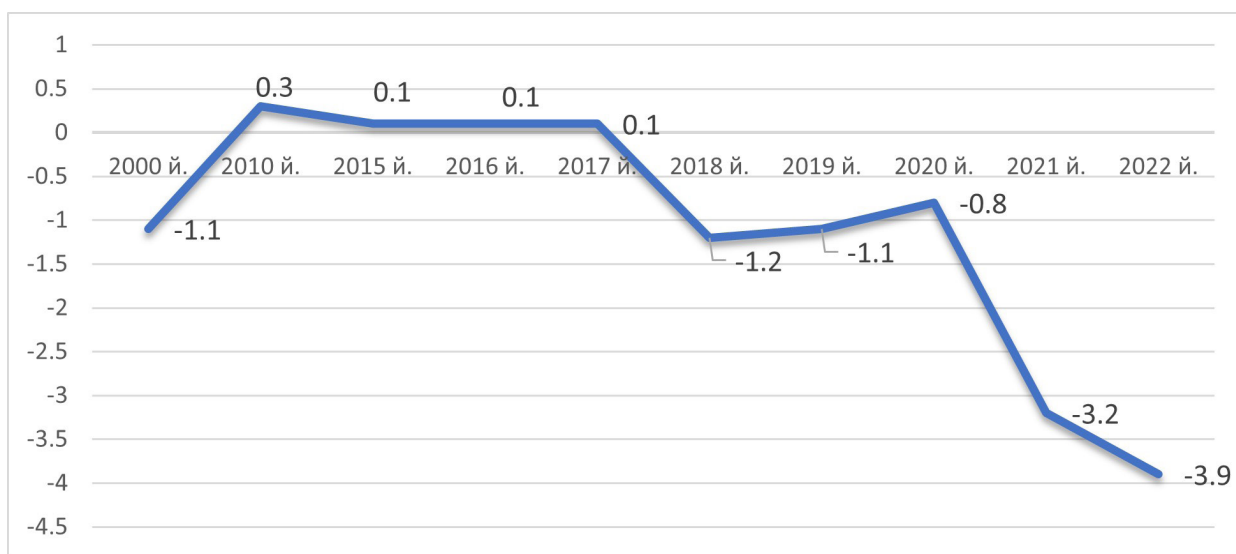
9 Wheatley, Jonathan, Tommy Stubbington, Michael Stott, Andrew Yengland, and Joseph Cotterill, Debt Relief: Which Countries Are Most Vulnerable? Financial Times, May 6, 2020. <https://www.ft.com/content/31ac88a1-9131-4531-99be-7bfd8394e8b9>.

10 Global Financial Stability Report Update, p. 2.

11 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

qartirishlari tiklanish darajasini pasaytirishi mumkin, uning tezligi va miqdori noaniqligicha qolmoqda. Yuqori darajadagi qarzni, valyuta xatarlarini va katta kamomadni saqlab qolgan taqdirda reytinglarning pasayishi va salbiy bozor reaksiyasini aks ettiruvchi ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlar va rivojlanayotgan mamlakatlar 2021-yilda budjet siyosatini kuchaytirishi kutilmoqda. Budjet taqchilligi mamlakat iqtisodiy holatini ko'rsatib beruvchi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlardan hisoblanadi. Uning o'zgarish tendensiyasi bir tomondan davlat qarzi va iqtisodiy o'sish calmog'iga ta'sir qilsa, ikkinchi tomondan davlat tomonidan istiqbolda rejalashtirilgan maqsadlarni amalga oshirish uchun belgilangan strategiyaga ta'sir ko'rsatadi. Iqtisodiyot nazariyasida budjet taqchilligini ikki turini alohida ajratib ko'rsatiladi, bular: doimiy taqchillik (permanent deficit) va muddatli taqchillik (temporary deficit). Xorij iqtisodchi olimlaridan K.B. Makkonnell va S.L. Bryular ana shu ikki turiga alohida e'tiborlarini qaratishadi¹².

2-rasm: O'zbekiston Respublikasi 2000–2022-yillarda davlat budjet taqchilligining o'zgarish tendensiyasi¹³

2-rasm ma'lumotlariga e'tiborimizni qaratadigan bo'lsak, 2000–2022-yillar oralig'ida davlat budjet taqchilligi 2000, 2018–2022-yillarda kuzatilgan. Eng yuqori taqchillik esa 2022-yilda mos ravishda 3,9 foizlik darajada bo'lgan. 2020–2021-yillarda COVID-19 pandemiyasiga qarshi kurashish sharoitida hukumat budjet xarajatlarini tasdiqlangan parametrlarga nisbatan oshirdi. Natijada, 2021-yil yakuni bo'yicha Konsolidatsiyalashgan budjet taqchilligi YAIMga nisbatan 5,8 %ni tashkil etdi. O'rta muddatdagi istiqbolda davlat moliyasining barqarorligini ta'minlash maqsadida budjet taqchilligini bosqichma-bosqich kamaytirish rejalashtirilgan.

Mamlakatimizda so'nggi yillarda iqtisodiyotda faoliyat ko'rsatayotgan korxonalar uchun qulay soliq muhitini yaratish borasida izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, investitsiyalar oqimini kuchaytirish, fan-texnika yutuqlarini iqtisodiyot tarmoqlariga, ijtimoiy va boshqa sohalarga keng qo'llagan holda zamonaviy innovatsion texnologiyalarni tezkor joriy etish, ishlab chiqarishni modernizatsiyalash, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlashni rag'batlantirishga qaratilgan soliq imtiyozlari joriy qilindi.

Jahon iqtisodiyotida, yuqori darajada tashkil etilgan qimmatli qog'ozlar bozori, pul bozori hamda bank kredit va depozit operatsiyalari Markaziy bank monetar siyosat instrumentlaridan foydalanish samaradorligini oshirishning zaruriy sharti hisoblanadi. Xususan, ushbu davlatlarda indikativ foiz stavka sifatida tijorat banklari uchun banklararo pul bozori foiz stavkasi olinishi, YAIMdagi bank aktivlari ulushi 80 foizdan yuqori ekanligi hamda iste'mol kreditlari orqali aholi xaridlariga keskin ta'sir etish imkoni pul-kredit siyosati instrumentlari samaradorligini oshirmoqda. Shuningdek, ikkilamchi bozorda davlat qimmatli qog'ozlari savdosi faolligi, ya'ni nafaqat tijorat banklari balki boshqa nobank moliya-kredit tashkilotlari, investitsion kompaniyalar ham davlat qimmatli qog'ozlari oldi-sotdisida ishtirok eta olishi monetar siyosat ochiq bozor operatsiyalari faoliyatiga ijobiy ta'sir qilmoqda. Shu bilan birga, monetar siyosat instrumentlarining samaradorligini oshirish, o'tkazilgan tadqiqot natijalarini chuqurlashtirish va to'ldirish imkonini beruvchi instrumentlar samaradorligini tahlil qilish metodologiyasini har tomonlama o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Markaziy bank monetar siyosatida qayta moliyalash instrumenti bozor foiz stavkalarga hamda almashinuv kursi o'zgarishiga ta'sir etuvchi asosiy instrumentlaridan biridir.

12 Макконнелл, К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика : пер. 14-го англ. изд. / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. М., 2003. 683 с.

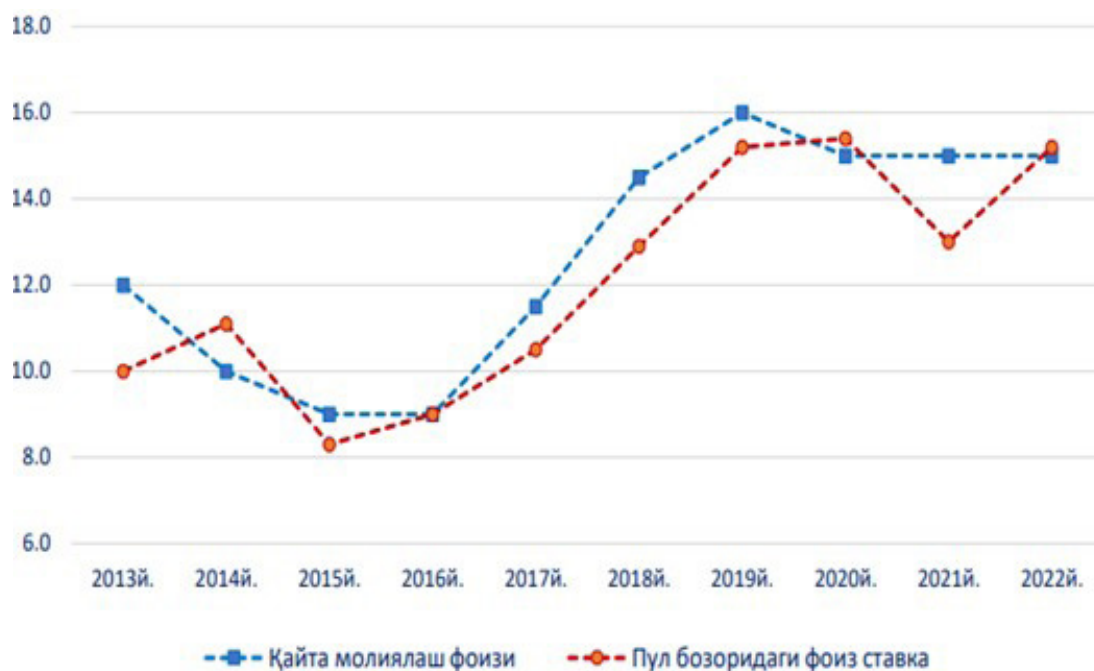
13 Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Aksariyat davlatlarda markaziy bank qayta moliyalash foizi indekativ foizlardan hisoblanadi. Bu kabi holat o'zbekiston iqtisodiyotida ham kuzatiladi. Markaziy banklar fayta moliyalash siyosatidan dastlabki bosqichda pul bozoridagi foiz stavkaga ta'sir ko'rsatsa, keyingi bosqichlarda tijorat banklarining qisqa muddatli depozit va kredit foizlariga ta'sir ko'rsatadi. Iqtisodiyotda kreditlar foizining o'zgarishi yalpi talabning oshishiga va aksincha pasayishiga turtki beradi. Bu. o'z navbatida iqtisodiyotdagi inflyatsiya darajasiga hamda almashinuv kursi dinamikasiga ta'sir ko'rsatadi. Yuqoridagi maqsadlarni amalga oshirishda dastlab Markaziy bank asosiy foiz stavkani o'zgartirish orqali pul massasiga ta'sir ko'rsatadi. Markaziy banklar asosiy foiz stavkani o'zgartirish orqali pul massasiga ta'sir ko'rsatish sezilarli bo'lishi uchun tijorat banklarini kreditlash mexanizmi yaxshi yo'lga qo'yilgan bo'lishi lozim.

Shundagina markaziy bank asosiy foiz stavkani pasaytirish orqali tijorat banklari kredit olishlariga qiziqtiradi va natijada pul massasining oshishiga olib keladi. Agar markaziy bankning maqsadi pul massasini qisqartirish bo'lsa, asosiy foiz stavkani oshirish orqali tijorat banklarining ortiqcha kredit olishlariga bo'lgan xoxishini so'ndiradi va natijada pul massasi oshishini cheklaydi.

Shu bilan birga, markaziy banklar asosiy foiz stavkani o'zgartirmasdan pul massasiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu holat asosan rivojlangan davlatlar tajribasida keng qo'llaniladi. Xususan, rivojlangan davlatlarda 2022-yil mart oyiga qadar markaziy banklar nol foizli siyosat yuritadi. Buning ma'nosi shundan iboratki, markaziy banklar asosiy foiz stavkani shu darajada pasaytirishganki natijada asosiy foiz stavkani pasaytirish orqali pul massasiga ta'sir ko'rsatish ko'lami torayib ketgan. Bu holatda markaziy banklar asosiy foiz stavkani o'zgartirmasdan ochiq bozor siyosati yordamida pul massasiga ta'sir ko'rsatishgan. Ammo 2022-yil mart oyidan keyin markaziy banklar inflyatsiya kutilmalarini yuqorilashganligi uchun asosiy foiz stavkani ko'tarishga majbur bo'lishdi. O'zbekiston amaliyotini tahlil qiladigan bo'lsak, 2013–2022-yillarda pul massasining yillar kesimida o'zgarishi betartib bo'lgan. Xususan, 2017 va 2021-yillarda oldingi yilga nisbatan pul massasining o'sishi keskin yuqori bo'lgan va mos ravishda 40,99 va 30,28 foizlarni tashkil etgan. Ammo o'sha davrda Markaziy bank asosiy foiz stavkani keskin pasaytirgani yo'q. Markaziy bank asosiy foiz stavkasi bilan pul massasi o'sishi o'rtasidagi bog'liqqa nasar salsak, unda ular o'rtasida sust bo'lsada teskari bog'liqlik mavjud bo'lib, korrelyatsiya ko'rsatkichi - 0,17 ga teng bo'lgan.

3-rasm: Qayta moliyalash foizi va pul bozoridagi foiz stavkasi o'rtasidagi bog'liqlik¹⁴

Ushbu bog'liqlik mantiqan to'g'ri qurilgan bo'lsada, ammo O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki 2017-yil uchinchi choragiga qadar tijorat banklarini kreditlamagan. Tahlilimizning keyingi bosqichida Markaziy bank qayta moliyalash siyosatining pul bozoridagi holatga ta'sirini qo'rib chiqamiz. Markaziy bank qayta moliyalash foizi bilan pul bozoridagi foiz stavkalar xarakati bir tomonlama bo'lishi kerak. Ya'ni Markaziy bank pul massasini qisqartirish orqali moliya bozorida foiz stavkani oshiradi.

14 [https://cbu-uz.translate.goog/oz/O'zbekiston Markaziy banki ma'lumotlari](https://cbu-uz.translate.goog/oz/O'zbekiston%20Markaziy%20banki%20ma'lumotlari).

Tahlil natijalariga ko'ra 2016-yildan boshlab pul bozoridagi foiz stavka Markaziy bank qayta moliyalash foiziga moslashgan va ushbu bog'liqlik kuchli bo'lgan. Xususan, ular o'rtasidagi bog'liqlikni ifodalovchi korrelyatsiya ko'rsatkichi 0,92 ga teng bo'lgan. Bu holat yuqorida belgilagan gepotezamizning tasdig'ini beradi. Ammo O'zbekiston Respublikasida qisqa muddatli qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanmaganligi sababli pul bozori ham yetarlicha likvid bo'lmagan. Xususan, bugungi kunga qadar tijorat banklari bir-biriga beradigan kreditlarini depozit sifatida rasmiylashtirishadi. Chunki tijorat banklarining banklararo kreditlarining asosi sifatida qisqa muddatli qimmatli qog'ozlar bo'lishi kerak. Yuqorida ta'kidlaganimizdek, aynan qisqa muddatli qimmatli qog'ozlar bozori rivojlanmaganligi uchun ham tijorat banklarining banklararo kreditlar bozori yetarlicha rivojlanmagan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Fiskal siyosat neoliberalizm va bozor fundamentalizmi tamoyillarining hukmronligidan xalos qiluvchi aniq ijtimoiy yo'naltirilgan yo'nalishga ega bo'lishi kerak. Ayniqsa, bunda tibbiyotni rivojlantirish, uni majburiy va ixtiyoriy moliyalashtirishning sug'urta modeli samaradorligi ko'rsatkichlarining katta ta'siridan xalos qilish zarur. Masalan, Germaniyada koronavirus pandemiyasida kasalxona yotoqlarining yetarli emasligi, Italiya va Belgiyada tibbiy sug'urtaning rivojlanmaganligi, yetarli kasalxona yotoqlari va shifokorlar bilan ta'minlanganlik ko'zga ko'rinib qoldi hamda bu mamlakatlarda sog'liqni saqlashni optimallashtirmaganligi COVID-19 bilan kasallangan bemorlar uchun halokatli oqibatlarga olib keldi. Germaniyaga davolanish uchun poyezd va samolyotlarda evakuatsiya qilinganlar ham kuzatilgan. 2020-yilda 140 yil oldin kasallik davrida ishchilarni Bismark yondashuviga ko'ra ijtimoiy sug'urtalashning qo'llanilishi ijobiy natijalarni berdi. Sog'liqni saqlash tizimidagi inqirozli jarayonni yumshatish maqsadida davlat va xususiy biznes vakillariga bir turdagi kvazi-soliq tarzidagi ijtimoiy majburiyatlarni yuklash bilan moliyalashtirilishi kerak.

Fiskal siyosat davlatning o'sib borayotgan xarajatlari orqali aholining faqatgina zaruriyat tug'ilgan qismigagina amaliy yordam qo'lini cho'zishi kerak. Bularga inqiroz davrida ishini yo'qotganlarga, yosh bolali oilalarga, keksa fuqarolar va haqiqatdan ham ijtimoiy himoyaga muhtojlarni kiritishimiz mumkin. Shuningdek, inqiroz davrida yuqori daromad olganlarga esa qattiq soliq siyosatini yuritish ham zarurdir. Shuni alohida ta'kidlash lozimki, o'z vaqtida biznes jarayonlar davrida bunday yo'l tutishni Amerikalik millardlar U.Baffet va B.Geytslar taklif bergan.

Markaziy bank tomonidan olib borilayotgan pul-kredit siyosatiga jamiyatning ishonchini mustahkamlash maqsadida, aholi va biznes vakillarining inflyatsion kutilmalarini alohida (inflationary expectations of population and business) yondashuvi asosida tahlil etib undan samarali foydalanish taklifi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 18-noyabrdagi "Inflyatsion targetlash rejimiga bosqichma-bosqich o'tish orqali pul-kredit siyosatini takomillashtirish to'g'risida"gi PF-5877-sonli Farmonida hisobga olingan. Natijada inflyatsiyaning targetlash rejimiga o'tish osonlashgan. Markaziy bankning inflyatsion kutilmalar orqali kelajakda uni yumshatish choralari ko'rish uchun muhim manba bo'lib xizmat qilgan. Iqtisodiyotdagi pul massasi oshishining asosiy qismi kredit kanali hissasiga to'g'ri kelganligi bois, uning o'zgarishi ichki bozordagi narxlar darajasiga o'zining salmoqli ta'sirini ko'rsatgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 18-noyabrdagi "Inflyatsion targetlash rejimiga bosqichma-bosqich o'tish orqali pul-kredit siyosatini takomillashtirish to'g'risida"gi PF-5877-sonli Farmoni. lex.uz/docs/4600824
2. Reinhart C.M., Rogoff K.S. The Modern History of Exchange Rate Arrangements //Quarterly Journal of Economics CXIX-1, 2004. – pp.1-48.
3. McKinnon R., Schnabl G. The East Asian Dollar Standard, Fear of Floating, and Original Sin Review of Development Economics, 2004. 8(3), 331–360.
4. Goldstein, M. Managed Floating Plus. Washington DC: Institute for International Economics, Policy Analyses in International Economics. 2002; Международные валютно-кредитные и финансовые отношения. Под. ред. Красавина Л.Н. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 608 с.; Моисеев С.Р. Международные валютно-кредитные отношения. – М.: Дело и Сервис, 2003. – 576 с.
5. Jumayev N.X. O'zbekistonda valyuta munosabatlarini tartibga solish metodologiyasini takomillashtirish. – T.: "Fan va texnologiya", 2007 y. – 232 b.; Bobakulov T.I. Milliy valyuta barqarorligini ta'minlash: muammo va yechimlar. – T.: "Fan va texnologiya", 2007-y. – 184 b.
6. Rasulov T.S. Valyuta munosabatlarining nazariy asoslari. – T.: "Moliya", 2007-y. – 316 b.; Islamov B., Parpiev Z."Challenges of Globalization and Exchange Rate Policies in Central Asian Independent States," in Hitotsubashi Journal of Economics. 2000. -Vol. 41# 1, June, pp. 27-52.
7. X.S.Asatullayev Makroiqtisodiy muvozanatlikni ta'minlashda davlat fiskal(budjet-soliq) siyosatining o'rni.T.: Sharq nashriyoti, 2005-yil.; Berdinazarov Z.U. Valyuta siyosati metodologiyasini takomillashtirishning nazariy va amaliy asoslari. Monografiya. – T.: "Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi", 2018. – 254 b.
8. World Yeconomic Outlook Update, International Monetary Fund, June 24, 2020. p. 16.

9. Wigglesworth, Robin, Long Live Jay Powell, the New Monarch of the Bond Market, Financial Times, June 23, 2020. <https://www.ft.com/content/5db9d0f1-3742-49f0-a6cd-16c471875b5e>.
10. Fiscal Monitor, International Monetary Fund, October 2020, Table 1.1
11. Global Financial Stability Report Update. International Monetary Fund, June 2020, p. 2.
12. U.S. Congressional Budget Office, The Budgetary Effects of Laws Enacted in Response to the 2020 Coronavirus Pandemic, March and April 2020, June 16, 2020, <https://www.cbo.gov/publication/56403>.
13. The two laws not mentioned in the text were the Coronavirus Preparedness and Response Supplemental Appropriations Act, 2020 (P.L. 116-123) and the Families First Coronavirus Response Act (P.L. 116-127).
14. Wheatley, Jonathan, Tommy Stubbington, Michael Stott, Andrew Yengland, and Joseph Cotterill, Debt Relief: Which Countries Are Most Vulnerable? Financial Times, May 6, 2020.
15. <https://www.ft.com/content/31ac88a1-9131-4531-99be-7bfd8394e8b9> Global Financial Stability Report Update, p. 2.
16. Макконнелл, К. Р. Экономика: принципы, проблемы и политика : пер. 14-го англ. изд. / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. М., 2003. 683 с.
17. <https://cbu-uz.translate.google/uz> O'zbekiston Markaziy banki ma'lumotlari.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.